

PERSONAJUL MASCULIN
SAU CRIZA REÎNTREGIRII ARHETIPALE

THE MALE CHARACTER
OR THE ARCHETYPAL REUNIFICATION CRISIS

Alina Maria NECHITA

Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, Centrul Universitar Nord din Baia Mare/
Technical University of Cluj-Napoca, North Academic Centre of Baia Mare

e-mail: alinamarianechita@gmail.com

Abstract: *The outlining of male character traits is an intriguing concern in the literary exegesis and Carmen Dărăbuș manages to combine her passion and her vast knowledge from the philological and psycho-social sphere, to thoroughly and complexly analyze the characters of Romanian and universal texts. By proposing multiple interpretations, the author traces the (evolutionary) trajectory of male characters (chronologically speaking), by highlighting the permanent capabilities of metamorphosis of the primordial pattern.*

Key words: male character; archetype; evolution; myth;

Pasiunea pentru studiul complexității personajului literar se remarcă și de această dată în cazul doamnei Carmen Dărăbuș, care, la cincisprezece ani de la publicarea lucrării *Despre personajul feminin. De la Eva la Simone de Beauvoir*, alege să analizeze, cu aceeași obiectivitate, ipostazele sub care (de această dată) bărbatul își prefigurează traseul evolutiv, dar și valențele ce îi configurează „tribulațiile [...] la confluența articulărilor mitice cu cele sociale” (Dărăbuș 2019:7). Studiul *Despre personajul masculin. De la unitatea androgenică la disiparea postmodernă* determină, urmărește și compară fațetele interșanjabile ale arhetipului în urma contopirii sale cu realul, la nivelul eterogen al articulării psiho-sociale.

Experiența acumulată în ultimii ani prin publicarea unui număr important de studii (*Comparatismul, întâlnire a spațiilor culturale, L'application du scénario dans l'imagologie comparée, Literatura de limba română din Serbia și antropologia culturală, În lumea ex-iugoslavă – literatura ca studiu cultural*) o determină pe autoare să recurgă la abordarea comparatistă, întrucât, precum însăși susține, „comparatismul creează deprinderea unor abordări tolerante, stimulând dezvoltarea

complexă a spiritului uman, evitarea enclavizării de orice fel, punând permanent accentul pe latura formativă” (19). Pornind de la diverse repere teoretice și aspecte culturale necesare cititorului în parcursul literar și analitic, doamna Carmen Dărăbuș realizează o pertinentă etapizare, la baza căreia stau o serie de variabile: mitul, erosul, raportarea la social, cunoașterea sau alienarea, conturând astfel cinci capitole inedite, urmate de o bibliografie amplă, actualizată, ce tinde către exhaustivitate.

În *Preliminarii*, autoarea pornește de la stabilirea coordonatelor termenului „personaj”, realizând o interesantă abordare transdisciplinară. Domeniile de investigație depășesc sfera literaturii, iar mitologia, sociologia, hermeneutica sau psihanaliza sunt câteva dintre noile direcții ce îi fundamentează argumentele. De altfel, Carmen Dărăbuș își semnalează dintru început intențiile de abordare globală, în detrimentul strictei ancorări în literatură: „Cartea intenționează o situare a personajului masculin în rama studiilor culturale și de istorie a mentalităților” (20). Între personaj și mediul său de proveniență se realizează o legătură impenetrabilă, o interdependență previzibilă și asumată, fiind astfel necesară „cunoașterea spațiilor culturale diverse prin intermediul literaturii universale și familiarizarea cu norme, ritualuri, tabuu-uri culturale” (13). Arhetipul, fundament al existenței, cunoaște metamorfoze în funcție de modul de raportare a omului la lume, iar în acest context „personajul, uneori confundat cu persoana, e dependent de cuvânt și subordonat portretului” (16).

Capitolul *Articulări mitice și eros* debutează prin raportarea la mitul androgenului, un „mit fecund în spațiul european și nu numai” (21), subliniind ideea conform căreia sinteza masculinului și a femininului devine terenul fertil în care ulterior erosul se manifestă plenar. Incursiunile în *Miturile lui Platon*, în elemente de spiritualitate indică, în lucrările de naturofilozofie, unde Johann Wilhelm Ritter prefigurează statutul de androgen al omului viitorului (după modelul cristic), sau în cutumele ortodoxiei privind unitatea duhovnicească sunt menite să constituie un real îndrumar pentru cititorul pasionat de ineditul temei. Din acest punct, conexiunile cu personajul literar se realizează fluent și firesc, întrucât „literatura este forma prin care se prelungește narațiunea mitică, o formă germinativă, care traduce sensibilitatea epocilor” (28). În romanul balzacian *Séraphita*, autoarea remarcă incapacitatea celor două personaje, Wilfried și Minna, de a înțelege complexitatea androgenului, puterile limitate ale ochiului și minții umane fiind responsabile pentru dubla receptare bărbat/femeie a omului desăvârșit. Ieronim și Cezara refac cuplul adamic sub protecția spațiului insular, iar Thalassa și Caliope, aceste reprezentări ale Evei primordiale, susțin eterna interconectare a erosului cu thanatosul. Exploatând mitul cuplului Isis și Osiris, Robert Musil accentuează în *Omul fără însușiri* „sentimentul de depersonalizare exercitat de un sistem social invaziv” (44), plasând

incestul undeva la granița dintre sacru și profan. Nevoia de reunificare arhetipală, de refacere a cuplului paradisiac stă și la baza nuvelei *Șarpele*, în care Mircea Eliade își devoalează intențiile, oferind repere prin însași onomastica personajelor: „Dorina, un posibil derivat de la dor și Andronic – andros- bărbat, în greaca veche” (45). Ca o contrapondere, în *Gemenii și Travesti* de Mircea Cărtărescu, Carmen Dărbăbuș remarcă o fragmentare a unității androgine, cauzată, aparent paradoxal, tocmai de actul iubirii. Autoarea se apleacă, prin detalieri concludente (Dorian Gray, Gatsby), și asupra mitului lui Narcis, reliefând portretele unor veritabili egocentriști, de un indiscutabil și trufaș radicalism, care ating apogeul singurătății și al neîmplinirii, ajungând să recurgă la inevitabila renunțarea de sine.

În capitolul *Articulări sociale. Copilărie, adolescență, raporturi filiale și paterne*, Carmen Dărbăbuș își lansează sieși o provocare în sfera cercetării, întrucât „interesul pentru copil și adolescent ca personaje literare este o cucerire destul de târzie a literaturii” (78). Dacă imaginea lui Telemahus apare sub forma fiului docil, care nu doar că își ajută tatăl, dar îi și continuă menirea, copiii Medeei nu sunt altceva decât niște instrumente punitive prin care eroina sancționează infidelitatea lui Iason. Odată cu Renașterea, optica se schimbă, iar Gargantua, cel născut din urechea mamei sale (asemeni Atenei din urechea lui Zeus), este o sinteză a efectelor educației asupra dezvoltării spiritului uman. Autoarea subliniază diferențele de mentalitate în funcție de gen în cazul copiilor și al tinerilor, situație specifică secolului al XVIII-lea, ce răzbate neîngrădit din *Legăturile primejdioase* ale lui Laclos: „Sistemul diferențiat al educației tinerilor din nobili, conform căruia fetele erau trimise la mănăstire până la vârsta căsătoriei, mai mult spre a fi lipsite de tentații, iar băieții erau învățați să mânuiască sabia, să călărească și chiar să cânte un madrigal nu îi pregătește, în mod egal, pentru viață, restrângând mult experiența fetelor” (99). O categorie aparte în studiile doamnei Carmen Dărbăbuș o reprezintă tentația de a decodifica misterele erosului adolescentin. Secolul XX, cu optica lui inovatoare, aduce cu sine înclinația către psihologism și, ca atare, în literatură se abordează tot mai des tema maturizării, a trecerii de la copilărie către starea de adult. Conflictele interioare, clocotul specific vârstei, întâile sentimente la limita dintre virginal și erotic, toate creionează o lume a tranziției, a ezitărilor și totodată a revoltei, magistral surprinsă de Alain Fournier, Robert Musil, Ch. Dickens, F. M. Dostoievski sau J. D. Salinger.

Capitolul *Inserarea în lume. Cunoașterea: Profetul, Inițiatul, Exploratorul, Călătorul, Artistul*, se apleacă asupra nevoii personajului masculin de raportare la propria devenire. În demersul său, acesta parcurge mai multe trepte ale cunoașterii, care îi individualizează existența. Prometeu, eroul civilizator, dispune, asemeni lui Tiresias, de darul profeției. Ulise parcurge un lung drum al modelării destinului personal,

călătoria în sine simbolizând actul descoperirii, al inițierii, al perfecționării și al cunoașterii. Don Quijote, cavalerul ce vânează iluzii, pare a porni într-o nesăbuită aventură în numele unei cauze nobile, însă întregul său demers nu este altceva decât o metaforă a permanentei căutări de sine. Secolul XX aduce inovații la nivelul conturării personajelor, astfel încât autoarea remarcă noi categorii sociale în opera lui Thomas Mann: intelectualul și artistul. „Intelectualul, prin puterea de a se reînnoi spiritual, prin forța de a analiza minuțios, iar artistul prin faptul că reprezintă axul central al evoluției umane” (159). Analiza se extinde cu deosebită minuțiozitate asupra scrierilor lui Fitzgerald, Tournier, Eliade, Nabokov, Yourcenar sau Coelho, glisând mereu spre corelații cu psihanaliza jungiană.

Capitolul final, *Alienarea. Macho în conflicte. Dictaturi*, aduce în prim-plan problema identității, reluând mitul primordial al androgenului. Separarea categorică a celor două părți „a dus la alcătuirea unor individualități distincte, demonstrând că alteritatea este apriorică identității” (199). Jorge Luis Borges, în eternul lui proces de căutare de noi semnificații, își asigură dedublarea necesară pentru a se salva de alienare. Atât Andrei Bolkonski din *Război și pace*, cât și Nick Adams, personajul din *În vremea noastră*, se luptă cu demonii războiului, în timp ce Frederic, eroul lui Hemingway, în cadrul unei clipe de introspecție, alege o combinație între sinceritate și bravură, preferând cinismul situațiilor cu adevărat profunde, chiar răvășitoare: „Eram făcut să mănânc și să beau și să mă culc cu Catherine” (Hemingway 1992: 121). Fiecare analiză întărește ideea conform căreia arhetipul original transcende timpul și se materializează la nesfârșit în noi și noi exemplare, păstrând proporțiile culturale și sociale ale epocii.

Lucrarea doamnei Carmen Dărăbuș atrage prin ineditul temei și prin deosebita capacitate de abordare transdisciplinară a subiectului ales. Observat printr-o lupă a maturității creatoare, personajul masculin se supune pașnic extrem de temeinicului demers analitic și sistematizator, devoalându-și secretele în fața cititorului. Subiecții din literatura română și universală, analizați prin filtrul comparatismului, devin astfel eroii unui amplu studiu ce se impune prin tact, rigoare și o desăvârșită pasiune pentru acuratețea detaliului.

References:

Dărăbuș, C. (2019). *Despre personajul masculin. De la unitatea androgenică la disiparea postmodernă / About the male character. From androgynous unity to postmodern dissipation*. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință.

Hemingway, E. (1992). *Adio, arme / A Farewell to Arms*. Traducere Radu Lupan. București: Editura Vivaldi.